

RAZVOJ HRVATSKOG NAZIVLJA IZ PODRUČJA INVENTIVNE DJELATNOSTI

Ivo Mišur

Uvod

 inonimija je, jednostavno rečeno, istoznačnost više riječi različitih po zvuku i podrijetlu, ali istih ili vrlo bliskih po značenju. U tehničkom nazivlju hrvatskoga jezika nisu rijetki sinonimni parovi (dva naziva) i sinonimni nizovi (tri i više naziva). Za razliku od književnosti gdje sinonimizacija obogaćuje umjetnički izraz, u znanosti i tehničkoj struci sinonimni parovi i nizovi otežavaju razumijevanje teksta i komunikaciju među stručnjacima. U radu će se opisati sinonimni niz *izum*, *otkriće* i *pronalazak* te njima srodni pojmovi *patent*, *inovacija* i *invencija*.

Nastanak izuma – *izumijevanje* kao stvaralački je proces predmet proučavanja ne samo stručnjaka iz tehničkih područja već i iz više područja koja međusobno nisu srodna. Shodno tomu je i zanimanje za nazivoslovno tumačenje predmetnih pojmova višedisciplinarno. Zasad su ih u hrvatskom jeziku pokušali dati jezikoslovci, filozofi i stručnjaci tehničke struke (inženjeri). Najraniji hrvatski nazivi za predmetno područje nalaze se u srednjovjekovnim višejezičnim rječnicima. Krajem 19. stoljeća počinje izdavanje rječnika koji riječi pomno razlažu tumačeći ne samo način uporabe već i etimologiju. Na sličan način kao i spomenuti rječnici, vlastito tumačenje daju i enciklopedije. U radu će se prikazati rječnici od 16. stoljeća do današnjih dana u kojima se nalaze brojne istoznačnice i bliskoznačnice suvremenog pojma *izum*. Osim rječnika i enciklopedija prikazat će se i druga opsegom skromna nejezikoslovna literatura.

U dosadašnjim analizama povijesne evolucije hrvatskoga nazivlja u navedenom području služilo se ograničenom, jezikoslovnom i djelomično beletrističkom, literaturom. Previdio se je razvoj pravne zaštite izuma, tj. patentnog zakonodavstva od kraja 19. stoljeća pa nadalje. U svim pokušajima tumačenja nije se služilo ni važećim pravnim aktima koji zbog potrebe pravne jasnoće redovito daju najpreciznije nazivoslovne definicije. Nije analiziran ni utjecaj naglog industrijskog napretka u angloameričkim zemljama tijekom 18. i 19. stoljeća na razvoj predmetnih naziva u hrvatskom jeziku. Shodno utvrđenim nedostacima u spomenutoj bibliografiji, postaviti će se prvo istraživačko pitanje koje će utvrditi je li industrijska revolucija potaknula sinonimizaciju riječi *izum* s riječima *otkriće* i *pronalazak*.

Hipoteza glasi da je industrijska revolucija, koja je svoj zamah dobila u prvoj polovici 19. stoljeća, utjecala na promjenu značenja *izuma*, *pronalska* i *otkrića*, tj. da su se predmetni nazivi prije široke primjene parnog stroja u drugoj polovici 19. stoljeća međusobno razlikovali u značenju. Građa za analizu bit će rječnici (od 16. do 19. st.), pravni akti te druga dostupna literatura.

Drugo istraživačko pitanje odgovorit će je li sinonimizacija naziva *izum* i *inovacija* u suvremenim hrvatskim rječnicima opravdana. Hipoteza glasi da ta dva predmetna naziva imaju drukčija značenja. Zasebno će se opisati nazivi *inovacija* te *patent* i *invencija* kao ključni za razumijevanje međudnosa naziva *izum* i *inovacija*.

Kratak pregled hrvatskih historizama za latinsku riječ *inventio*

Najpoznatiji hrvatski srednjovjekovni izumitelj Faust Vrančić u svom Rječniku pet najuglednijih europskih jezika, objavljenom 1595., latinski *inventio* prevodi kao *našastje*¹ (*našašće*), a *invenire* kao *najti* tj. *naći* (Vrančić, 1595.: 51.). Rječnici objavljavani do 20. stoljeća daju raznolike nazive. Tako Jakov Mikalja u Blagu jezika slovinskoga, 1650., poznaje glagol *iznaći* te mu je on istoznačnica od *izmisliti* (*inventare*). Pridjev je *iznašast*, a imenica *iznašastije* (Mikalja, 1650.: 262.). Ardelio Della Bella u Dizionario italiano-latino-illirico, 1728., *inventione* prevodi s *izmišljenje*, *iznašastje*, *namišljenje*, *izmotrenje*, *iznahođenje* i *ishitrenje*. *Inventore* je na ilirskom jeziku *izmislitelj* ili *iznašalac*, a ženska je osoba *iznašalica* dok su pridjevi *našast*, *izmišljen*, *namišljen* i *smišljen* (Della Bella, 1728.: 416.). Ivan Belostenec u *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium* (1740.) pored već spomenutih naziva navodi *nahajanje*, *našestje*, *nahođenje* te *nahajavec*, *našesnik*, *nahoditelj*, kao i *nahajavka*, *našesnica* (Belostenec, 1740.: 245., 711.). Joakim Stulić, 1801., u *Rjecsoslòxje* razlikuje *izumiti* i *izumjeti*. Za *izumjeti* kao prijevod daje talijansku riječ *inviziare*, a za *izumlen* – *pazzo*, *izumljenje* – *pazzia*, *izumitelen* – *farnetico*, što bi u slobodnom prijevodu značilo *sići s uma* (Stulić, 1801.: 277., 377.). *Izumjeti se* prevodi s *ammaestrarsi* – *vježbati*, *poučavati*, tj. *experiundo addiscere* – *učiti iskustvom*. Taj naziv ne bi dakle dolazio od *iz+um* već *iz+umjeće*. Josip Voltić u *Ricsoslovníku ilirieskoga, italijanskoga i nimacskoga jezika*, 1803., ima imenice *izmislitelj*, *iznajditelj*, *iznašalac* te njihove pripadajuće pridjevske i glagolske izvedenice, uz iznimku *iznahođenja* kao dodatne imenice (Voltić, 1803.: 137.). Joakim Stulić u *Vocabolario italiano-illyrico-latino*, 1810., daje širok izbor naziva pa tako uz već tada poznate navodi i sljedeće: *namišljenje*, *smišljenje*, *iznašastvo*, *smotrenje*, *izmotrenje*, *smišljenka*, *zamišljaj*, *dosićenje*, *izmišljotina*, *izbrjetenje*, *našastje*, *nasuste*, *obrjetenje*, *obrjašta*, *priobrjetenje*, *sostav*, *zmisel*, *umišljotina*, *umisl*, *izmislitelj*, *postavnik*, *iznašastelj*, *namislilac*, *umohitrac*, *hitrac*, *obrjetatelj*, *znajnitelj* te *izmisliteljica* (Stulli, 1810.: 827.). Richter i Ballmann 1839. u *Ilirsko-nemacskom* i *Nemacsko-ilirskom Rukoslovníku* pak *abrichten* prevode kao *izumjeti*, *uvježbati*, *učiti*, a *erdichten* kao *izumiti*, *izmisliti* odnosno *izmudrovati*. Spominju se još istoznačni pojmovi *ishitriti* i *dovijanje*. Zanimljivo je i da glagol *erstanunen* prevode *izumiti se*, *osupniti*, *diviti* i *začuditi*, a imenicu *erstanunen* s *izumljenje* i *osupnuće*. Daje se i prijevod riječi *befursen* – *izumiti*, *smutiti*. To je prvi rječnik u kojem riječ *izumiti* ima suvremeno značenje (*erdichten*). Njemačko-ilirski slovar autora Ivana

¹ Primjeri iz starih hrvatskih rječnika navode se u suvremenom slovoписu.

Mažuranića i Jakova Užarevića iz 1842. godine za njemačku riječ *erfindung* nudi *našastje* i *iznašastje*, a izumitelj je *našastnik* i *iznašastnik* (1842.: 152.). Josip Drobnić u Ilirsko-njemačko-talianskom malom rječniku iz 1846. – 1849. također se, kao Richter-Ballmann za *erfinden*, služi nazivima *izumiti*, ali i *proiznaći*. Šulek 1860. u Njemačko-hrvatskom rječniku potvrđuje značenje te navodi *izumiti* uz *izmišljač*, *izmišljalac*, *izmišljalo* (Šulek, 1860.). Ivan Filipović u Novom rječniku hrvatskoga i njemačkoga jezika 1869. spominje riječ *izumiti* te *obresti*, navodeći u zagradi da se odnosi na *nov stroj* te shodno tomu bliskoznačnice *izumilac*, *izumac*, *izumnik*, *obretnik*, *pronlaznik* te *izumica*. Plod njihova rada bio je *izum*, *izumak*, *iznašašće*, *pronlazak*, a još se bilježe *izumnost* i *izumljivost* (Filipović, 1869.: 370.). Filipović je prvi koji izjednačava značenje *izuma* i *pronlazaka*. Šulek 1875. u svom trojezičnom Rječniku znanstvenoga nazivlja *scoperta* i *ritrovata* prevodi kao *izum* i *izumak* te *obret* i *obretelj* navodeći kao primjer *obretelj Amerike*, što znači da bi u današnjem značenju ta riječ bila najbliža pojmu *otkriće*. Stulić spominje naziv *izobretene* tumačeći *iznahodjene* napominjući da je došla iz ruskog jezika (изобретение). Dragutin Antun Parčić 1887. u svom Rječniku talijansko-slovenskom služi se riječima *izum* i *iznašašće* te *izumljen* i *iznašast*, kao i *izumnost* kao istoznačnicu *domišljatosti* (Parčić, 1887.).

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU (RHSJ, 14., 1894. – 1897.) donosi dio naziva iz prijašnjih rječnika. Glagol *iznaći* tumači kao „subjekt pameću nešto dokući, nešto izmisli, čega prije nije bilo, ili dajbudi za što se prije nije znalo“ napominjući dvojako značenje, u dobrom i lošem smislu. Pojam prema ovom rječniku označava otkriće i izume. RHSJ daje najranije primjere glagola *izumiti* citirajući Palmotića („još ne bješe moje i tvoje izumjela nagla želja“) i Menčetića („ka htiše izumiti pa svaki način toj“) koji se mogu protumačiti i kao Stulićevo „sići s uma“. Kavanjin pak piše „ki izumi sve nauke“, što bi značilo da je Aristotel naučio, svladao sve nauke (RHSJ, 14., 1894. – 1897.: 256.). Broz i Iveković u Rječniku hrvatskog jezika 1901. spominju *izum* i *izumak* kao ono što se izumi te ga dovode u vezu s glagolom *izumjeti* – umom iznaći, dok glagol *izumiti* vidi kao istoznačnicu naziva *obezumiti* (Broz-Iveković, 1901.: 455.). Julije Benešić u Rječniku hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića, navodi *izum*, *iznašašće* i *pronlazak* kao istoznačnice. Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika (G – K) iz 1967. osim *izum*, *izumetak*, *pronlazak*, navodi *izumjetak* te shodno tomu *izumjelac*, *izumitelj*, *izumelac* i *izumilac*, ali i neke starije nazive kao npr. *iznaći* i *iznahoditi*. Prema ovom rječniku naziv *iznalazač* je istoznačnica *izumitelja* i *pronlazača* a označava osobu koja je nešto *iznašla* ili *otkrila* (RHSKJ, 1967.).

Suvremena izvanpravna tumačenja naziva *izum*, *pronlazak* i *otkriće*

U recentnim normativnim hrvatskim rječnicima zabilježeni su nazivi *izum*, *pronlazak* i *otkriće*. Prema Šonjinu Rječniku hrvatskoga jezika (2000.) *izum* je rezultat znanstvenoga istraživanja, sinonim *otkrića* i *pronlazaka*, dok je zastarjeli naziv

iznašašće. Glagol *izumiti* ima značenje smišljanja tehničkog proizvoda koji prije nije postojao te otkrivanja nepoznatih zakonitosti primjenama znanstvenih metoda. Sinonimno značenje ima jedno od tumačenja glagola *otkriti*, dok je *otkriće* rezultat istraživanja koje može biti ciljano, ali i slučajno. Znanstvenik koji je izumio novu zakonitost, metodu ili proizvod je *izumitelj*, *izumilac* ili *pronalazač* (RHJ, 2000.). Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika kao hrvatske riječi navodi *izum*, *pronalezak* i *iznašašće* te *izumitelj* i *pronalazač* (Brodnjak, 1992.). U srpskom jeziku glagol *izumiti* ima značenje izbezumiti, zaluditi ili izluditi nekoga. U Anićeve Velikom rječniku hrvatskoga jezika (VRHJ, 2006.) *pronalezak*, *izum* i *iznašašće* su sinonimi, tj. ono što je dobiveno istraživanjem i što prije nije postojalo ili tehničko otkriće, tj. ono što je novo učinjeno, sastavljeno ili konstruirano na temelju prirodnih zakonitosti (VRHJ). Kao sinonim se navodi riječ *inovacija*, a u ironičnom značenju je izmišljotina ili loše domišljanje. *Novina* i *novitet* su značenjski širi od pojma *izum* koji je njima obuhvaćen (VRHJ). U Srpsko-hrvatskom objasnidbenom rječniku srpska riječ *izumeti* prevodi se s *izumiti* i *izmisliti*, ali i *zaluditi* (Samardžija, 2015.).

Rječnici koji nisu normativni također donose objašnjenja predmetnih pojmova. U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (HER, 2002.) Anića i autora zabilježena je riječ *iznaći* koja se danas smatra srbizmom sa značenjem istražujući stvoriti nešto što prije nije postojalo te se kao istoznačnica navodi *izumiti* i *pronaći*. Drugotno značenje je traženjem doći do nečega, odnosno način da se to riješi (HER). *Iznašašće* se tumači kao velik, važan, epohalan izum odnosno otkriće zakonitosti na kojoj počiva spoznanje (HER). Primarno je značenje glagola *pronaći* što stvoriti, izmisliti što novo, izumiti, a tek sekundarno naći nekoga ili nešto kao rezultat traženja. *Pronalazač* je tako sinonim za *izumitelja*. *Pronalazački duh* je sposobnost i dar za pronalaženje. *Pronalezak* je ono što je dobiveno istraživanjem, sinonim naziva *izum*, dok je *pronalazaštvo* ukupnost djelatnosti pronalazača (HER). *Izumjeti* bi značilo doći do izuma, otkriti tehničku spravu, uređaj ili postupak, pronaći neko novo (tehničko) rješenje, a *izum* je tehničko otkriće, ono što je novo učinjeno, sastavljeno ili konstruirano na temelju prirodnih zakonitosti. Sinonimi su *inovacija* i *pronalezak*, dok je *izumitelj* onaj koji je nešto izumio. Navode se istoznačnice *izumilac* i *pronalazač* (HER).

Otkriće pak u HER-u ima višestruko značenje, a jedno od njih je značajan pronalezak u kemiji, medicini ili astronomiji. Zanimljiv je frazem *otkriti toplu vodu* što autori pojašnjavaju kao ponavljati već znano (HER). Školski rječnik hrvatskoga jezika (2012.) skupine autora nudi tumačenje *pronalaska* i *izuma* kao sinonima definirajući ih kao *otkrića koja se temelje na prirodnim zakonitostima*. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda (HE) natuknicu o značenju naziva *izum* crpi iz Zakona o zaštiti izuma, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja iz 1981. koji je, uz izmjene i dopune te prihvaćanje 1992., na snazi bio *de facto* sve do 1999. Prema toj definiciji *pronalezak* je u području tehnike, koji se kao rezultat stvaralačkoga rada može primijeniti u industrijskoj i drugoj djelatnosti, a odnosi se na nove naprave, uređaje, aparate, proizvode i sl. (HE). Enciklopedijska definicija pojma

izum potječe iz pogrješnog tumačenja zakonskog članka kojim se definirao patent. Sastavljači Enciklopedije suzili su pojam izuma samo na one izume koji se mogu zaštititi patentom. Znanstvenim se *otkrićem* prepoznaju i utvrđuju pojave, odnosi (zakovitosti) i stanja u prirodi i društvu koje se javno prezentira objavljivanjem u znanstvenim časopisima (HE).

Milan Šipka je 1964., potaknut tada već raširenom sinonimizacijom pojmova *izum*, *pronalazak* i *otkriće*, u časopisu Jeziku objavio članak *Pronalasci*, izumi i otkrića u kojem jasno razlaže razlike u značenju navedenih naziva. Prema njemu *pronalazak* i *otkriće* rezultat su istraživačkog rada za koji je potrebna „upornost, i srčanost“. Izum je pak

„... stvaralački čin za koji je osim onih 99 odsto transpiracije (...) potrebno i ono 1% talenta, invencije, nadahnuća, izumiteljskog ili izumilačkog dara.“ (Šipka, 1964.: 92.)

Šipka smatra da je *izumijevanje* u usporedbi s *pronalaženjem* i *otkrivanjem* „viši stupanj borbe čovjekove za pokoravanje i potčinjavanje prirode i njenih sila“ (Šipka, 1964.: 92.). *Otkriće* se odnosi na istraživanja u geografiji i astronomiji te u usporedbi s *pronalaskom* ima šire značenje (Šipka, 1964.). Čini se ipak da Šipka tom tvrdnjom daje *izumu* zahtjevnije karakteristike nego što su zaista potrebne. Šipkinih „1 % nadahnuća“ moglo bi se tumačiti kao postojanje *inventivne razine* koja je potrebna za dobivanje patenta (ZOP, čl. 12). Svaki patent mora biti izum, ali svaki izum ne mora i ne može biti patent. Šipka je dakle važnu značajku patenta pridodao izumu. Ovo je bitno ne samo zato što je njegovo tumačenje u raskoraku sa suvremenim patentnim pravom, već zbog toga što se tim stvara pojmovni rascjep za veliki broj proizvoda koji nisu otkrića ili znanstvene metode, a koji nemaju dovoljnu razinu inventivnosti koju spominje Šipka.

Eminentni hrvatski filozof Milan Polić u knjizi *Čovjek-Odgoj-Svijet*: mala filozofijskoodgojna razložba značenjski razlučuje *izum*, *inovaciju*, *nalaz*, *otkriće* i *pronalazak*. Napominje da se navedeni pojmovi u javnom diskursu često pogrješno upotrebljavaju kao istoznačnice ili blisko značnice. *Pronalazak* i *otkriće* su pojmovno interferirajući. *Pronalazak* je ujedno i *otkriće* ukoliko je vrjednije, a *otkriće* je i *pronalazak* ukoliko je rezultat znanstvenog istraživanja. *Nalazi* su pak slučajna otkrića. *Izum* je prema Poliću stvaralačkim činom proizašao iz izumiteljeva uma. Izum dakle nije postojao nigdje drugdje osim u izumiteljevoj glavi. *Pronalasci* i *otkrića* su zadani postojećim paradigmama, teorijama, metodama, sredstvima ili spoznajom, rezultat pronalaženja ili otkrivanja nečega što je iako skriveno već postojalo. Do *pronalaska* i *otkrića* se dolazi razumom, upornošću, praćenjem znanstvenog postupka ili dosljednom primjenom znanja, jednom riječju znanstveno uobičajenim metodama ili pak srećom. *Izum* je plod stvaralačkog otklona od znanstveno uobičajenog te je uvijek suprotstavljanje, tj. kritika postojećeg stanja tehnike (Polić, 1997.: 137.). Predmetni pojmovi sastavnicama su povijesnih pravnih akata koji su važili na području Republike Hrvatske.

Kronologija pravnoga nazivlja zaštite izuma na području Republike Hrvatske

Najvažnije je razdoblje razvoja hrvatskog pravnog nazivlja druga polovica 19. stoljeća. U Habsburškoj Monarhiji se od 1848. godine službeno glasilo Sveobći deržavo zakonsko-vladni list (Reichs-Gesetz und Regierungsblatt) izdaje na svim jezicima tadašnje države. Budući da, za razliku od njemačkog i mađarskog, slavenski jezici nisu imali dovoljno izgrađeno pravno nazivoslovlje, vlada je osnovala stručni odbor kojem je zadatak bio napraviti Njemačko-slavenski rječnik pravnih i političkih naziva (Juridisch-politische Terminiologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutschkroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe) koji je i tiskan 1853. godine. Može se reći da je taj rječnik jedan od temelja hrvatskog pravnog nazivlja (Mamić, 1992.: 7.). Za razliku od brojnih drugih područja rječnik nije obuhvatio patentno nazivlje. Međutim, u Zakonsko-vladnom listu iz 1849. godine, dakle u prvoj godini nakon uvođenja višejezičnosti, vidljivo je da se u pravnom izričaju upotrebljava naziv *iznašastje* za koje car dodjeljuje *izključive povlastice* (Sveobći deržavo zakonski i vladni list, 1849.: 62.). Potvrda upotrebe naziva *iznašastje* pronalazi se u Carskom patentu² o povlasticama (CPP) iz 1852. kao najvišem pravnom aktu u predmetnom području zaštite izuma u tadašnjem vremenu. To se nazivlje nastavlja upotrebljavati i u prvom hrvatskom patentnom zakonu 1895. u Zakonu o povlasticah na izume (1895.). Nakon Prvog svjetskog rata dolazi do narušavanja kontinuiteta hrvatskog pravnog nazivlja (Mamić, 1992.: 9.). Zakon o zaštiti industrijske svojine iz 1922. godine upotrebljava naziv *pronalazak* stavljajući *izum* u zagrade prilikom prvog spominjanja. Ta praksa postojala je u prijašnjim zakonima, ali samo kada bi se pri uvođenju nekoga domaćeg naziva u zgradama navodio internacionalizam koji je imao samo objasnidbenu funkciju (Mamić, 1992.: 128.). Za vrijeme NDH donesena je uredba o osnivanju Hrvatskog državnog patentnog ureda, međutim nikad nije počeo s radom. Predsjednik Feodor Čačić u objavljenom članku služi se pojmovima *izumilačka djelatnost*, *izumitelj* i *izum* (Čačić, 1944.: 72.). Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima iz 1948. u članku 3. definira *pronalazak* kao novu stvaralačku primjenu kombinacije prirodnih zakona izraženu u rješenju određenog tehničkog problema koja se može primijeniti u industriji, poljoprivredi ili narodnoj privredi. *Tehničko unaprjeđenje* pak nova je stvaralačka primjena poznatih metoda i pronalazaka na postojeći tehnološki proces, koji je racionalnije rješenje određenog tehničkog problema te je *novatorstvo*. U zakonu iz 1948., prema članku 16., izumitelj je tek dobivanjem *patenta* stjecao pravo nazivanja *pronalazačem* koje je vrijedilo i nakon isteka važenja *patenta*. *Novator* je pojam upotrijebljen za osobu koja je prijavila tehničko unaprjeđenje, a koji se stjecao i dokazivao diplomom o tehničkom unaprjeđenju.

Osim *pronalazača* i *novatora* zakonom su štićena prava osoba koje su racionalizirale postupke, tj. *racionalizatora*. *Racionalizatorski* je prijedlog usavršenje ili

² Patent je ovdje u značenju vladarske isprave.

poboljšanje proizvodnog procesa racionalnijim iskorištavanjem postojećeg tehničkog uređaja, materijala ili radne snage, ili koje poboljšava organizaciju, a koje pri tom ne unosi bitne novosti u tehničke konstrukcije ili procese. Zakonom o patentima i tehničkim unapređenjima iz 1960. preuzima se postojeće nazivlje, kao i njegovim izmjenama 1962. i 1964. HE definira *novatora* kao osobu koja uvodi nešto novo (zamisli, metode, pravila, izume) te tako unaprjeđuje područje svoje djelatnosti. Izvodi se od kasnolatinskog glagola *novare*: obnoviti odnosno pridjeva *novus*: nov (HE). Zakon o zaštiti izuma, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja donosi promjene u jugoslavenskom patentnom zakonodavstvu. Tako *izum* od 1981. osim što mora biti nov i primjenjiv također je potrebno da je *rezultat stvaralačkog rada*, za što se u današnjem zakonu upotrebljava dvočlani naziv *inventivna razina*. Potonje je zadovoljeno ako rješenje tehničkog problema za prosječnog stručnjaka u predmetnom području očito ne proizlazi iz poznatog stanja tehnike. Osim dvaju spomenutih uvjeta, Zakonom je propisana nužnost tehničke izvodljivosti i industrijska primjenjivost. Izum je bio nov ako nije bio obuhvaćen stanjem tehnike što je značilo da je javno objavljen, izložen, prikazan ili upotrijebljen na način koji bi stručnjacima omogućio primjenu izuma (ZOP, čl. 22.). Definicije novosti i postojanja inventivne razine (rezultat stvaralačkog rada) uz neznatne su izmjene preuzete u svim zakonima i izmjenama zakona do današnjeg dana. Povijesni su korijeni inventivne razine u francuskom patentnom zakonu iz 1791. koji je propisao da se za izume dobivene jednostavnom promjenom oblika i dimenzija ne može dobiti zaštita. Zakonom se 1981. u hrvatsko pravno nazivlje vraća naziv *izumitelj* koji je ipak smješten u širi pojam *stvaralaca* kojim su obuhvaćene i osobe koje su zaslužne za tehnička unapređenja (čl. 8.). Suvremeni Zakon o patentu (ZOP) nudi nešto uže, pravno jasnije i preciznije tumačenje pojma *izumitelj* kao osobe koja je stvorila izum svojim stvaralačkim radom (ZOP, čl. 15). Zakon je dao tumačenje što je patent i kakav izum treba biti da se izumitelju dodijeli, ali nije dao definiciju izuma. U patentnim zakonima brojnih zemalja izum je, za razliku od patenta, rijetko kad bio pravno definiran. Razlog je nemogućnost objektivnog definiranja izuma. Razlikovanje *otkrića* i *izuma* je od krucijalne važnosti u pravnom izričaju jer, prema ZOP-u, patentima se mogu štiti samo izumi. *Otkrića* se ne smatraju izumima (čl. 6.). Stoga je u pravnom izričaju nužno pojmovno razdvojiti *izume* i *otkrića* te jasno definirati oba pojma.

Nesukladnost pravnih i jezikoslovnih tumačenja riječi *izum*, *pronalazak* i *otkriće*

Shodno prikazanoj jezikoslovnoj i pravnoj literaturi može se tvrditi da je u hrvatskom nazivlju vezanom za izume tijekom dvjestotinjak godina došlo do semantičkih promjena. U glagola *izumiti* (*se*) evidentna je promjena zadanog značenja. Početkom 19. stoljeća bilježi se značenje *síci s uma, poludjeti*, dok je *izumjeti* značilo *izvježbati se* (Stulli, 1801.). Tijekom nekoliko desetljeća širi se semantičko polje glagola *izumiti se* koji se počinje upotrebljavati u značenju *osupnuća, snažnog iznenađenja* (Richter i Ballmann, 1839.). To se značenje upotrebljavalo vrlo kratko, a već polovicom 19.

stoljeća taj se doživljaj *iznenađenja* veže za nova tehnička dostignuća, danas poznata kao izumi (Filipović, 1869.). Došlo je dakle do specijalizacije, odnosno sužavanja značenja riječi. Izumitelji se toliko *osupnu* svojim izumom da figurativno *siđu s uma*. Moguće je da je način rada nekih izuma prve industrijske revolucije *izumivao* odnosno iznenađivao *do ludila* i same promatrače prilikom prvog susreta s njima. Ovo je posebno zanimljivo jer prilikom suvremenog ispitivanja izuma odnosno postojanja inventivne razine kao jednog od uvjeta za priznanje patenta potrebno je da izum u usporedbi s najbliže prethodnim stanjem tehnike nije očigledan stručnjaku u određenom području. Pridjev *očigledan* označuje nešto što jednostavno i logično proizlazi iz stanja tehnike i za što ne bi bila potrebna nikakva vještina ili sposobnost koja bi bila veća od one koja se očekuje od stručne osobe u određenom području (DZIV Priručnik za ispitivanje i pretraživanje u području патената, 2022.: 173.). Potrebno je dakle da se stručna osoba iznenadi prijavljenim tehničkim rješenjem, što odgovara značenju riječi *izumiti se* u Richter-Ballmannovu rječniku. *Pronalazak* se prvi put kao sinonim *izuma* pojavljuje u Filipovićevu rječniku, a u pravno nazivlje uvodi se tek 1922. *Pronalazak* kao sinonim *izuma* danas ne proizvodi pravne poteškoće jer se ne spominje u suvremenom Zakonu o patentu.

Za razliku od *pronaska* naziv *otkriće* nije sinonim *izuma* ili *iznašašća* u rječnicima 19. stoljeća. Još 1916. u časopisu Mjesečnik: glasilo Pravničkoga društva, postoji jasna razlika predmetnih pojmova: „Izum aeronefa i otkriće Hertzovih valova najveličanstveniji trijumfi moderne tehnike“. Valja istaknuti da Hrvatska revija iz 1938. jasno razlikuje *otkriće Amerike*, *i pronalazak baruta i izum stamparije* upotrijebivši ih u istoj rečenici. Znači da je riječ o promjeni značenja tijekom 20. stoljeća. Razlog brojnih sinonimnih parova i nizova u hrvatskom tehničkom jeziku valja tražiti u načinu njihova nastanka, preuzimanjem (prevođenjem) naziva koji su izvorno nastali na nekom drugom jeziku. Često se događa da pri prvom spominjanju novog naziva u hrvatskom jeziku znanstvenik ponudi više naziva kao prijedloge novih naziva na hrvatskome. Poslije njega isto naprave drugi znanstvenici iz struke dajući svoje prijedloge. Logičan slijed bi bio da nedugo nakon toga radna skupina jezikoslovaca i strukovnjaka odabere najbolji naziv; međutim to se nikad ne događa, pa se u praksi različiti stručnjaci služe različitim nazivima za isti pojam (Kereković, 2014.: 19). Sinonimizaciju *izuma* i *otkrića* potaknuli su nestručni prijevodi engleskih tekstova. Naime, već se krajem 19. stoljeća za *otkriće* u engleskom jeziku upotrebljavala riječ *discovery*. Stara riječ *invention* ograničavala je *otkriće* na pronalaženje novih pojavnosti – poput otkrića Amerike, dok se za otkriće neke nove značajke upotrebljavala riječ *detection* (Maldonado, 1999.: 110.). Francis Aloysius Bogadek 1917. u Najvećem hrvatsko-engleskom i englesko-hrvatskom rječniku obje riječi (*invention* i *discovery*) prevodi kao *otkriće* i *izum*, što su preuzeli svi hrvatsko-engleski rječnici od sredine 20. stoljeća. Jonke je prvi naziv *otkriće* kao sinonim *izuma* uveo u rječnik hrvatskog jezika 1967., što su poslije prihvatili svi kasniji sastavljači. Izvor te angoloamerikanizacije naziva u hrvatskom jeziku novinske su vijesti o tadašnjim

tehnološkim dostignućima. Od sredine 18. do početka 20. stoljeća traje industrijska revolucija. Najvažniji izum koji je pokrenuo nagli razvoj bio je parni stroj koji je 1764. usavršio Škot James Watt. Međutim, tek se početkom 19. stoljeća širi njegova primjena. Amerikanac Robert Fulton je 1807. izgradio brod na parni pogon. Prvi parobrod je već 1819. preplovio Atlantski ocean za tada rekordnih dvadeset šest dana. Britanac George Stephenson 1814. konstruirao je prvu parnu lokomotivu, a 1825. izgrađena je prva željeznička pruga u Engleskoj. Vijest o tim izumima odjeknula je diljem svijeta, a njihov su izvor bile vijesti na engleskom jeziku koje su lokalne redakcije prevodile. Valja imati na umu da je parni stroj u Hrvatskoj uveden tek 1835. u tvornici papira u Rijeci, pa sa sigurnošću možemo tvrditi da su prvi susreti Hrvata s tim izumom bili putem vijesti prevođenih iz stranih novina (Bićanić, 1948.: 72.).

Industrijska je revolucija dakle utjecala na promjenu značenja glagola *izumiti se*, koji je od značenja *poludjeti* preko značenja čuditi se dobio današnje značenje, u početku vezan za izum *novog stroja*, dakle usko vezan uz dostignuća industrijske revolucije. *Pronalazak* prvi put postaje sinonim *izuma* u drugoj polovici 19. stoljeća, vrlo vjerojatno također pod utjecajem prijevoda engleskih tekstova. Do sinonimizacije *otkrića s izumom* dolazi također pod utjecajem industrijske revolucije, ali posredno, tijekom 20. stoljeća putem rječnika.

Na temelju prikazanoga može se reći kako su riječi *izum*, *pronalazak* i *otkriće* sinonimi u općoj uporabi i jezikoslovnoj literaturi. Unatoč naporima pojedinih jezikoslovaca i filozofa ponovna semantička specijalizacija u drugoj polovici 20. stoljeća nije u potpunosti prihvaćena. Izuzetak su pravni propisi gdje postoji jasno razlikovanje. Ovdje valja imati na umu da su teorijska podloga za pisanje hrvatskih zakona i pravilnika u ovom području međunarodni sporazumi (Europska patentna konvencija – *EPC-European Patent Convention*, 1973., i Ugovor o suradnji na području patenata – *PCT-Patent Cooperation Treaty*, 1970.). Stoga značenjsko razlikovanje predmetnih pojmova u hrvatskom pravnom izričaju ima zakonski temelj. Brojne druge riječi spomenute u brojnim rječnicima (*iznahođenje*, *iznalazak* itd.) izvan su uporabe te su postale historizmi, dok se *iznašašće* u suvremenom dobu smatra srbizmom.

Suvremeno patentno zakonodavstvo uspješno se nosi s izazovima izuma u mikrobiologiji i biotehnologiji, odnosno pri utvrđivanju granica između *izuma* (patentibilan) i *otkrića* (ne smatra se izumom te kao takav nije patentibilan) (Maldonado, 1999.: 110.). U intelektualnovlasničkom pravu *otkrićem* se naziva završetak istraživačkog postupka koji je doveo do spoznaje o novom svojstvu materijala ili predmeta i ne smatra se izumom prema članku 6. ZOP-a. Ako se to svojstvo primijeni u praksi, tada se smatra izumom koji se može zaštititi patentom. Otkriće da određeni materijal apsorbira energiju udara nije izum već otkriće. Automobilski branik izrađen od takvog materijala bio bi izum. Razliku u otkrićima u prirodi čini i tehnički učinak. Ako pronađena tvar u prirodi proizvodi tehnički učinak (npr. antibiotski), tada se više ne smatra otkrićem već izumom (DZIV Priručnik za ispitivanje i pretraživanje u

području patenata, 2022.: 145.). Pravna razlika *otkrića* i *izuma* jest u primjeni dotad nepoznatog svojstva na konkretnom predmetu kojim se rješava specifični tehnički problem. Novootkriveno je svojstvo *otkriće*, a primjena je tog svojstva u rješavanju tehničkog problema *izum*. Valja naglasiti da se u svakidašnjem diskursu *izum* ponekad gotovo poistovjećuje s *patentom* kao njegovom zaštitom koju je potrebno tek formalno registrirati. Zanimljivo je da se CPP-om još 1852. godine štite *otkrića* koja u ovom pravnom propisu imaju nešto drukčije značenje odnoseći se na *izume* koji su se nekada upotrebljavali, ali koji su s vremenom pali u zaborav ili koji su pak bili nepoznati na prostoru Austro-Ugarske (CPP, 1852.).

Patent

Patent je, prema HER-u, dokument, isprava koja potvrđuje isključivo pravo izumitelja na primjenu svoga izuma. Dolazi od *patentere letere* (srednjolatiniski *literae patentes*) otvoreno pismo. Sekundarno je značenje ono na što (bolje je za što) je dobiven takav dokument, tj. sam izum, poboljšanje ili racionalizacija (HER). Taj rječnik tumači i stručnije, zakonski utemeljene pravne pojmove kao što je npr. *patentibilnost* (zakonom propisane karakteristike koje treba imati izum da bi mogao dobiti zaštitu patentom). Osim tumačenja glagola *patentirati* i pridjeva *patentiran*, u sukladnosti s osnovnim pojmom također se spominje žargonski naziv *patentirani lažljivac* (onaj tko laže gdje stigne) (HER). Rječnik stranih riječi (RSR) donosi i povijesno tumačenje – akt donesen s visokog mjesta, ukaz, dekret, naredba vlasti (*carski patent*). Također se spominje i *patentni ured* kao nacionalni ili međunarodni ured koji prima, ispituje prijave patenata, kontrolira izdavanje patentnih prava i pomaže pri registraciji patenata, s tim da taj rječnik opseg djelatnosti širi i na registraciju zaštitnih znakova (RSR). Anićev VRHJ pojašnjava da se patentirati može izum, pronalazak ili racionalizaciju nekog procesa, a navedeni pojam ujedno znači i (za) štititi zakonski i imati pravo (VRHJ).

Prema Zakonu o patentu riječ je o isključivom pravu koje se priznaje izumitelju za svaki izum iz bilo kojeg tehničkog područja, a koji zadovoljava tri uvjeta: novost, inventivna razina i industrijska primjenjivost (ZOP, čl. 6.). Patent je javni dokument kojim izumitelj javnosti prvi put predstavlja odnosno obznanjuje svoj izum. Patenti se objavljuju u službenim glasnicima ovlaštenih nacionalnih ili drugih institucija za zaštitu patenata. Zato je jedan od eliminacijskih uvjeta za priznanje patenta novost, dakle potrebno je da patent ni na koji način nije učinjen javno dostupnim prije datuma prijave, ne samo od strane trećih osoba koje su mogle izumiti taj isti izum prije prijavitelja-izumitelja već i od samog prijavitelja-izumitelja. Novost, inventivna razina i industrijska primjenjivost utvrđuju se u stručnom postupku ispitivanja. Patent je prvi nužni korak (ipak ne i jedini) za komercijalno iskorištavanje (Maldonado, 1999.: 109.).

Invencija

Riječ *invencija* dolazi od latinske *inventio* u značenju izumijevanje ili pronalaženje. Kroatizirani naziv danas ima nešto drukčije značenje od izvorne latinske riječi. Mrežna enciklopedija Leksikografskog zavoda, temeljena na tiskanom izdanju objavljivanom u jedanaest svezaka od 1999. do 2009., *invenciju* definira kao domišljatost, stvaralačku maštu, sposobnost brzog i lakog pronalaženja različitih mogućih rješenja problema. Suprotnost je invenciji imitacija, tj. oponašanje. U književnosti je *invencija* umijeće autentičnog umjetničkog stvaralaštva, a u antici je bila sastavni dio književnog djela (*inventio, dispositio, elocutio, pronuntiatio, memoria*) (ME). RSR tumači *invenciju* kao izumiteljski dar, stvaralačku fantaziju, sposobnost iznalaženja, tj. domišljatost. Pridjev koji opisuje osobu je *inventivan*, a spominje se i *invenciozan* (RSR). HE *invenciju* uz domišljatost vidi kao stvaralačku maštu, sposobnost brza i laka pronalaženja različitih mogućih rješenja problema (HE). Predmetna riječ je na sličan način protumačena u Klaićevu Novom rječniku stranih riječi (NRSR) (Klaić, 2012.). U Filozofijskom rječniku Vladimira Filipovića (1984.) navodi se *invencija* kao sinonim *otkrića, iznašašća* i *izuma*. Drugo je značenje sposobnost otkrivanja i stvaranja novog odnosno postupak

„fantazijsko-misaone sintetičke djelatnosti koja na temelju poznatih elemenata, sredstava i modela konstruira novu – prije neostvorenu – cjelinu“.

Naglašava se pak da iako se svaki izum može barem djelomično svesti

„na prethodno poznate podatke, sam čin invencijske sinteze krije u sebi često zasebnu nepovratnu kvalitetu stvaralaštva te se ponekad u filozofiji smatra odrazom jedne ontološke dimenzije u cjelokupnom razvoju svijeta.“ (Filipović, 1984.: 153.)

U ZOP-u se izrijeком ne spominje invencija, a u više članaka navodi se samo stvaralački rad. U Zakonu o tehničkoj kulturi pojmom inventivni rad obuhvaćene su sve one stvaralačke radnje koje su izravno

„usmjerene na razvoj i uvođenje novih ili pak unapređivanje već postojećih proizvoda, uređaja, materijala, proizvodnih postupaka, metoda kao i usluga koji upotrebljavaju rezultate temeljnih i primijenjenih istraživanja“.

Tim propisom inventivni se rad odnosi i na postojeće znanje i iskustvo ne samo u gospodarstvu već i u svim područjima društvenog života (ZTK, čl. 2. (2)).

Inovacija

Dok *invencija* dolazi od latinske riječi *inventio* u značenju *otkriće* ili *izum*, *inovacija* svoj korijen ima u glagolu *innovare*, tj. uvesti nešto novo ili reformirati. VRHJ je riječ *inovacija* rastumačio na sljedeći način: uvođenje novosti u postupku i radu (o tehnologiji, o patentima, o proizvodnji i slično). RSR i HER definiraju *inovaciju* kao uvođenje novosti u postupku i radu (o tehnologiji, o patentima, o proizvodnji i sl.), a *inovator* je onaj koji inovira, tj. smišlja, razvija i uvodi inovaciju (RSR, HER). U RSR se osim već spomenutih naziva nalazi i pridjev *inovativan* – pun novih ideja,

a *inovator* je onaj koji smišlja, razvija i uvodi inovaciju (RSR). Naziv *inovacija* je na sličan način protumačena u NRSR.

Praksa pokazuje da je potpuni uspjeh izuma, ali i otkrića moguć jedino ako je prihvaćen. Društveno usvajanje ne ovisi samo o kvaliteti ili genijalnost izuma, već su u pitanju i drugi čimbenici (St. Ehrlich, 1968.: 55.). Austrijsko-američki ekonomist Joseph Schumpeter prvi je 1934. jasno razlikovao *izum* i *inovaciju* u svojoj knjizi *Business Cycles: Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, objavljenoj 1939. Schumpeter pod *inovacijama* ne smatra samo tehničke novosti, već i organizacijske promjene, nove oblike poduzetništva, nova tržišta, nove izvore i materijale, financijske novitete i sve vrste novih kombinacija, pa čak i plasman starih proizvoda na nova inozemna tržišta. Može se tvrditi da je za prijelaz *otkrića* u *izum* nužna *invencija*, tj. stvaralački duh, dok je za daljnji korak prelaska *izuma* u *inovaciju* nužan poduzetnički duh. Inovacija je više produkt volje nego intelekta (Karpati, 1988.: 31.). Prema Schumpeteru, svaka tehnološka promjena na slobodnom tržištu sastoji se od triju koraka: izum (nove ideje i procesi), inovacija (napori oko ekonomskih faktora za primjenu izuma) i difuzija (imitacija novog izuma od drugih). Presudna je razlika između izumitelja i inovatora ekonomska. Može se također reći da je svrha patenta osigurati izumitelju kratkotrajni monopol, tj. zaustaviti neodobrenu difuziju na razdoblje od 20 godina koliko patent traje. Inovacija je dakle izvorno ekonomski pojam jer je značenski vezana za tržište i komercijalizaciju. Dok su izumi sastavnicom cijele ljudske povijesti, uspješna je inovacija (aktivnost) omogućena tek u suvremenom dobu patentiranjem izuma.

Gojko Nikolić je 2018. u članku *Izumi i izumitelji*, objavljenom 2018. u časopisu *Polytechnic and Design*, dao pregled pojmova *kreativnost*, *inovativnost*, *inovacija*, *izum* i *patent*. Autor je prilikom istraživanja za neke pojmove kao izvor (citirani) upotrebljavao Wikipediju što je posljedično dovelo do pogrješaka u tumačenjima pojedinih pojmova. Tako Nikolić tvrdi da

„... inovacija nije izum, ali svaki izum je inovacija. Izum je osmišljena i izvedena inovacija koja ranije nije postojala, ili je bila s drugačijim karakteristikama.“ (Nikolić, 2018.a: 208.)

Autor je najvjerojatnije *inovaciju* zamijenio s *invencijom* što otkriva i redosljed obrađenih pojmova u tekstu gdje je inovaciju stavio na prvo mjesto ispred izuma i patenta. Isti autor u članku *Inovacije i izumi*, danas i kroz povijest u časopisu *Tekstil* daje šumpeterijansku definiciju

„... inovativnost je proces preobrazbe tih ideja uz korištenje znanja za nove proizvode i usluge, za novi tehnološki proces te organizaciju.“ (Nikolić, 2018.b: 140.)

Polić inovacije smješta „negdje između pronalazaka i izuma“, smatrajući da se njima ne stvara nešto posve novo, ali također ni ne pronalazi nešto već unaprijed dano i nepoznato. Inovacije su nešto već poznato na nov način, odnosno nešto novo pridodano nečemu što je već znano; stvaralački zahvat u postojeće koji ga bitno ne mijenja

(Polić, 1997.: 137. – 138.). To se tumačenje može shvatiti sukladno Schumpeterovu, ukoliko se „nešto već poznato“ tumači kao novi izum koji se primjenjuje na nov način u npr. proizvodnji, tj. ako se izum (novo) pridoda proizvodnom pogonu (koji je već poznat). Može se reći da je inovacija proces dovođenja izuma do korisnika, na tržište, do industrijske primjene. Inovacija je proces i rezultat stvaranja nečeg novog, što također za razliku od izuma, ima vrijednost. Inovacija uključuje cijeli proces od identifikacije prilike, ideje ili izuma do razvoja, izrade prototipova, proizvodnog marketinga i prodaje, dok poduzetništvo treba uključiti samo komercijalizaciju.

U ZOP-u se ne spominje inovacija, ali Zakon o tehničkoj kulturi definira da inventivni djelatnici stvaraju izume, tehnička unaprjeđenja, racionalizacije i druge oblike inovacija (ZTK, čl. 11.). U javnom diskursu često se inovacija upotrebljava kao sinonim za izum te se održavaju brojni sajmovi inovacija, ponekad u organizaciji Hrvatskog saveza inovatora. Ako bi se riječ *inovacija* promatrala u šumpeterijanskom kontekstu, ta bi udruga okupljala osobe koje su komercijalizirale svoje izume ili streme tomu cilju. Inovator dakle dovodi izum do primjene i komercijalizacije. *Inovacija* je ne samo rezultat neke aktivnosti već i sama aktivnost, odnosno postupak dobivanja rezultata. Ne postoji hrvatska riječ za *inovaciju*, tj. komercijaliziranu primjenu *izuma*, ali bi za *inovaciju* u proširenom značenju bio prikladan pravni historizam *novatorstvo*. Uzrok ovom pak treba tražiti u niskom postotku komercijalizacije hrvatskih izuma. Sinonimizacija *izuma* i *inovacije* pokazuje nedostatak svijesti hrvatskih izumitelja da je kvalitetan izum tek polovina puta do njegove uspješne primjene odnosno do inovacije.

Zaključak

Hrvatsko je nazivlje vezano za današnju riječ *izum* i njezine izvedenice u prošlosti bilo raznoliko. Većina nekad upotrebljivanih pojmova postali su historizmi. Donošenjem pravnih propisa koji su definirali prava izumitelja na zaštitu, tj. patent, a u kojima se u skladu s pravnom praksom upotrebljavao isključivo jedan naziv, bogatstvo je hrvatskoga jezika u ovom tehničkom području svedeno na minimum. Za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije se za *iznašastja*, a poslije *izume* dijele *isključive povlastice*. Stanovnici Kraljevine SHS/Jugoslavije za svoje su *pronalaske* dobivali *patente*. Kratkotrajno se za vrijeme NDH vraća *izum* i njegove izvedenice, a u poslijeratnoj, socijalističkoj Jugoslaviji *pronalazač* dobiva patent za *pronalazak* sve do 1981. kada se pojavljuju pojmovi *izum* i *izumitelj* koji su prihvaćeni u suvremenom hrvatskom patentnom nazivlju.

Rječnici do sredine 19. stoljeća jasno značenjski razlikuju navedene pojmove. Tada dolazi do početka procesa sinonimizacije počevši od Filipovićeve rječnika iz 1869. koji prvi izjednačava *pronalazak* s *izumom*. Do potpune sinonimizacije dolazi tijekom 20. stoljeća. Poticaj brisanju značenjskih razlika bio je patentni zakon iz 1922. koji je u pravnu praksu uveo isključivu uporabu naziva *pronalazak*. Sinonimizaciji su izravno pridonijeli englesko-hrvatski rječnici koji su u duhu engleskog jezika naziv

otkriće izjednačili s *izumom* (prvi put Bogadek u rječniku 1917.). Može se reći da je neizravan utjecaj na tu sinonimizaciju imala industrijska revolucija žarište koje je bilo na angloameričkom govornom području. Prijevodi vijesti o dostignućima te revolucije, koje su izvorno bile na engleskom jeziku, uzrokovali su sinonimizaciju predmetnih pojmova. Može se tvrditi da se na taj način širio angloamerički ekonomski i jezični utjecaj. Stoga je hipoteza prvog istraživačkog pitanja potvrđena.

Sinonimizacija je sredinom 20. stoljeća i u javnoj uporabi, stoga se već tada javljaju prvi javni zahtjevi za respecijalizacijom predmetnih pojmova. Prvi je to jasno učinio jezikoslovac Milan Šipka 1964. U tome sudjeluju i hrvatski filozofi koji navedene pojmovne jasno značenjski odvajaju. Uspjeh je samo djelomičan jer se u patentni zakon 1981. vraća naziv *izum*. U daljnjem razvoju jugoslavenskih, a poslije i hrvatskih pravnih propisa, poradi zahtjeva pravne jasnoće, dolazi do jasnoga razlikovanja *otkrića* i *izuma* i izbacivanja riječi *pronalazak* iz patentnih propisa, pa *pronalazak* postaje hrvatski pravni historizam. S obzirom na to da u jezikoslovlju nije došlo do respecijalizacije predmetnih pojmova, što je vidljivo u suvremenim hrvatskim rječnicima, može se reći da postoje nesukladnosti u tumačenju pojmova *izum*, *pronalazak* i *otkriće* u hrvatskom pravnom i jezičnom izričaju.

U hrvatskom nazivlju u području patentne zaštite i iskorištavanja izuma zamijećeni su i nedostaci koji se tiču riječi stranog porijekla *invencije* i *inovacije*. Rješavanje tehničkog problema počinje od *invencije* (pronalažačkog duha), tj. izumiteljeve stvaralačke mašte koja u kombinaciji s *inventivnim* (stvaralačkim) radom rezultira *izumom*. *Patentom* se dobivaju isključive povlastice na *izum*, a komercijaliziranom primjenom izuma (ne nužno zaštićenog *patentom*) dobiva se *inovacija*. Krajnji ishod procesa može biti *inovacija*, ali se može zaustaviti i na *patentu*, ali i na *izumu*. Naime, svaki *patent* štiti *izum*, ali svaki *izum* se ne može zaštititi patentom. Hrvatska inačica pojma *patent* bila bi *isključiva povlastica*, koja se i upotrebljavala sredinom 19. stoljeća. Za *izum* je potreban stvaralački, *inventivni* duh, nadahnuće, a za *inovaciju* je potrebna snažna volja. Za *inovaciju* kao komercijaliziranu primjenu izuma ne postoji prikladan hrvatski naziv. Shodno navedenom, hipoteza je drugog istraživačkog pitanja potvrđena te sinonimizacija naziva *izum* i *inovacija* nije opravdana.

Razvoj ekonomije i sustava zaštite izuma u drugoj polovici 20. stoljeća pokrenuo je nužnu pojmovnu raščlambu u tom području u pravnom izričaju. Unatoč jasnoj pravnoj razlici te obrazloženjima pojedinih jezikoslovaca, kao i filozofskim tumačenjima, pojmovna raščlamba nije prihvaćena u jezikoslovlju ni u javnoj uporabi. Mogući je uzrok hrvatskog jezičnog zastajanja zaostajanje hrvatskih izumitelja u broju izuma i inovacija. Možda bi njihov veći broj bio poticaj jezičnomu razvoju koji bi doveo do spontane specijalizacije naziva *izum*, *pronalazak* i *otkriće*. Također, uspješnija bi komercijalizacija *izuma* zasigurno potaknula potrebu za stvaranjem općeprihvaćene hrvatske riječi za *inovaciju*. Za potvrdu te hipoteze bilo bi potrebno komparativno istraživanje u više jezika u zemljama s različitim inovacijskim indeksima.

Tumač kratica

CPP – Carski patent o povlasticama	RHSJ – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika
DZIV – Državni zavod za intelektualno vlasništvo EPC – Europska patentna konvencija	RHJ – Rječnik hrvatskoga jezika
HE – Hrvatska enciklopedija	RHSKJ – Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika: G-K
HER – Hrvatski enciklopedijski rječnik	RSR – Rječnik stranih riječi
NRSR – Novi rječnik stranih riječi	VRHJ – Veliki rječnik hrvatskoga jezika
PCT – Ugovor o suradnji na području patenata	ZOP – Zakon o patentu
	ZTK – Zakon o tehničkoj kulturi

Literatura

- Vladimir Anić, Ivo Goldstein, 1999., Rječnik stranih riječi, Znanje, Zagreb
- Vladimir Anić i autori, 2002., Hrvatski enciklopedijski rječnik, NL, Zagreb
- Vladimir Anić, 2006., Veliki rječnik hrvatskog jezika, Znanje, Zagreb
- Ivan Belostenec, 1740., Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium, Zagreb
- Francis Aloysius Bogadek, 1917., Najveći hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski rječnik, Zagreb
- Rudolf Bičanić, 1948., Industrijska revolucija u Hrvatskoj i godina 1848., Historijski zbornik, br. 1. (1. – 4.), str. 67. – 101.
- Vladimir Brodnjak, 1991., Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika, ŠN, Zagreb
- Ivan Broz, Franjo Iveković, 1901., Rječnik hrvatskoga jezika, Štamparija K. Albrechta, Zagreb
- Pero Budmani, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (Akademijin rječnik) 1897., 4. dio Feodor Čačić, 1944., Zaštita patenata, uzoraka i žigova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Mjesečnik, str. 70. – 74.
- Ardelio Della Bella, 1728., Dizionario italiano-latino-ilirico, Venecija
- Josip Drobnić, 1849., Ilirsko - nješko - talijanski mali rječnik, Matica ilirska, Zagreb
- Ivan Filipović, 1869., Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika, Zagreb
- Vladimir Filipović, 1984., Filozofijski rječnik, Nakladni zavod MH, Zagreb
- Ljudevit Jonke i sur., Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika: G-K, MH, Zagreb
- Tibor Karpati, 1988., Inovacije i poslovođenje, Ekonomski vjesnik, god. I., br. 1., str. 27. – 37.
- Snježana Kereković, 2014., Primjena nazivoloških načela na sinonimne tehničke nazive, Polimeri, god. 35., br. 1. – 2.), str. 18. – 24.
- Bratoljub Klaić, 2012., Novi rječnik stranih riječi, ŠK, Zagreb
- August Kovačec, 2003., Hrvatska enciklopedija, V. : Hu – Km, LZ „Miroslav Krleža“, Zagreb
- Tomas Maldonado, 1999., Patenti između virtualnosti izuma i stvarnosti inovacije, Život umjetnosti, god. 61. – 62., br. 1., str. 106. – 116.
- Mile Mamić, 1992., Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja, HSN, Zagreb
- Ivan Mažuranić, Jakov Užarević, 1842., Njemačko-ilirski slovar, Izdanje dra. Ljudevita Gaja, Zagreb
- Jakov Mikalja, 1650., Blago jezika slovinskoga, Loreto-Ancona

- Mrežna Enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/>
- Gojko Nikolić, 2018.a, Izumi i izumitelji, Polytechnic and Design, god. 6., br. 4., str. 207. – 212.
- Gojko Nikolić, 2018.b, Inovacije i izumi, danas i kroz povijest, Tekstil, god. 67., br. 5. – 6., str. 139. – 145.
- Njemačko-slavenski rječnik pravnih i političkih naziva (Juridisch-politische Terminiologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs), 1853., Deutschkroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Beč
- Dragutin Antun Parčić, 1887., Rječnik talijansko-slovenski, Braća Batara, Zadar
- Milan Polić, 1997., Čovjek-Odgoj-Svijet: mala filozofijskoodgojna razložba, Kruzak, Zagreb
- Popis po ministarstvu trgovine 3. studenog 1849., Sveobći deržavo zakonski i vladni list, 1849., Cr. i kr. Državna štamparija, Beč
- Priručnik za ispitivanje i pretraživanje u području patenata, 2022., Državni zavod za intelektualno vlasništvo, Zagreb
- Adolf Miroslav Richter, Jozef Ballmann, 1839., Ilirsko-nemacski i Nemacsko-ilirski Rukoslovník=Illerisch-deutsches Handwörterbuch, Beč-Wien
- Marko Samardžija, 2015., Srpsko-hrvatski objasnidbeni rječnik, MH, Zagreb
- Joseph Schumpeter, 1939., Business Cycles: Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Vera St. Ehrlich, 1968., U društvu s čovjekom, Naprijed, Zagreb
- Joakim Stulić, 1810., Vocabolario italiano-illirico-latino, Dubrovnik
- Milan Šipka, 1964., Pronalasci, izumi i otkrića, Jezik, god. 12., br. 3., str. 89. – 93.
- Jure Šonje, 2000., Rječnik hrvatskog jezika, LZ „Miroslav Krleža“, ŠK, Zagreb
- Školski rječnik, 2012., ŠK, Zagreb
- Bogoslav Šulek, 1860., Njemačko-hrvatski rječnik, Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja, Zagreb
- Bogoslav Šulek, 1874. – 1875., Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja, I. – II., Zagreb
- Albert Verona, 1978., Pravo industrijskog vlasništva, Informator, Zagreb
- Josip Voltić, 1803., Ričoslovník iliričkog, italijanskog i nimačkog jezika

Izvori

- Zakon o patentu, 2020., Narodne novine br. 16./20.
- Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, Službeni list FNRJ, br. 108./1948.
- Zakon o tehničkoj kulturi, Narodne novine, br. 76./93., 11./94., 38./09.
- Zakon o zaštiti industrijske svojine, Službene novine Kraljevine SHS, br. 69./1922.
- Zakon o zaštiti izuma, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, Službeni list SFRJ, br. 34./1981., 3./1990. i 20./1990.

Sažetak

Ivo Mišur, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, Zagreb, ivo.misur@gmail.com
UDK 81'373, pregledni rad
<https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.20>
primljen 6. prosinca 2023., prihvaćen za tisak 6. studenoga 2024.

Development of Croatian terminology in the area of inventive industry

The article deals with the nomenclature of the Croatian language in the area of inventions and their protection and application. The paper will present historicisms that were used to translate the Latin term “*inventio*” from the 16th to the 20th century as a contribution to the study of the history of Croatian technical terminology. Explanations in Croatian dictionaries will be presented, especially those published in the last thirty years. External factors that influenced terminological changes in this area, such as industrial development and the progress of patent legislation, will be determined. Accordingly, legal acts and terms of patent legislation from 1895 to the present day will be presented. The mentioned terms in modern legal expression will also be processed, i.e., in the laws of intellectual property rights that are in force. A comparative analysis of the interpretation of the terms in question will be carried out and differences in meaning across various disciplines will be determined.

Keywords: creation, contrivance, discovery, detection, innovation, invention, patent, *inventio*, intellectual property, inventors

JEZIČNI SUODNOSI U HRVATSKOM I SRPSKOM VOJNOM NAZIVLJU

Artur Bagdasarov

Uvod

Nazivoslovlje je znanost koja proučava poseban ili strukovni leksik s gledišta njegove tipologije, podrijetla, sadržaja (značenja) i djelovanja, a također porabe, sređivanja i stvaranja. Objekt sređivanja u nazivoslovlju jest nazivlje, koje znači ukupnost naziva određenoga područja znanja: botaničko nazivlje, glazbeno nazivlje, kemijsko nazivlje, športsko nazivlje itd. Nazivoslovno sređivanje bavi se odabirom, usustavljanjem pojma, raščlambom, standardizacijom nazivlja i njegovom kodifikacijom. Na osnovi kodifikacije stvara se sustav naziva u vidu normativnoga priručnika.

Među vrstama nazivlja izdvaja se vojno nazivlje koje oblikuje normativni sustav vojnih naziva, od kojih svaki ima strogo određeno značenje i porabu. Najpotpunije je vojno nazivlje predstavljeno u zakonima, resornim vojnim dokumentima, vojnim priručnicima.

U nazivoslovlju se izdvaja niz samostalnih smjerova, jedan je od njih usporedno nazivoslovlje koje se bavi proučavanjem i istraživanjem općih svojstava i osobitosti posebnoga ili strukovnoga leksika različitih jezika. Ono što se zbiva u općem leksiku, u mnogom se zbiva i u vojnom leksiku. Vojni leksik uopćuje pojam vojno nazivlje.

U ovom se radu prvi put opisuje i raščlanjuje suodnos između hrvatskoga i srpskoga suvremenoga vojnoga leksika. Građa za istraživanje temelji se na tematski,